

«TUT BARGIDAN IPAKKACHA»

Namangan viloyati tarixi va madaniyati davlat muzeyi

ma'naviyat bo'limi bosh mutahasisi

Sh. Ahmadjanova

Tayanch iboralar: ipakchilik, tabiiy ipak, pilla, ipak xomashyosi, gazlama, ipak qurtining iurlari, ingichka tola, tut daraxti, tut bargi.

Miloddan avvalgi II asrda piliachilik Koreyaga va u yerdan esa IV asrda Yaponiyaga, Eronga va O'rtasiyoga ham o'tdi. Qaysi mamlakat bo'lmasin, bu mavjudotni o'z chegarasidan tashqariga olib chiqib ketishlariga qarshi qo'yilgan barcha choralarga qaramay, piliachilik turli yo'llar bilan sekin-asta boshqa davlatlarga ham tarqala boshladi. VI asrda Vizantiya imperatori Yustinian bir qancha kishini ipak qurti tuxumini olib kelish uchun josus sifatida Xitoyga jo'natadi. Ikki darvesh (rohib) ipak qurti tuxumini maxsus ishlangan hasa ichiga yashirgan holda X o'tandan Yunonistonga olib boradi va tezda imperiyaga ipakchilik tarqaladi.

Piliachilik Turkiyada ham VI asrda rivojlana borganligi haqida ma'lumotlar bor. A.Mironovning (1931) yozishicha, VI asrda Farg'onaga kelgan ikki kishi o'zi bilan birga u yerdan ipak qurti urug'i va pilla olib, Konstantinopolga ketadi. U yerdan piliachilik Janubiy Ovro'pa va Kichik Osiyo mamlakatlariga tarqaladi.

A.Tixomirov Yevropada «serikum» (ya'ni «ipak») atamasining kelib chiqishini ham Xitoy so'z o'zagi «sir»dan olingan deb hisoblaydi. Darvoqe, inglizcha «seriko» (serikalral) so'zi «ipakchilik» demakdir. O'z-o'zidan ma'lumki, serisiri (ipakning yelimmoddasi) so'zi ham o'sha terminlar bilan bog'liq. Ipak qurti shu tariqa Yunonistondan Misrga va u yerdan arablarga, VI asrga kelib esa Afrikaning shimoliy qirg'oqlariga yetib boradi. Piliachilik sekinasta Yevropa qit'asiga ham o'tdi. Bu hunar VII asrda Misrdan Ispaniyaga, u yerdan X asrda Germaniyaga, XIII asrda Gretsiyadan Italiyaga, XIV asrda Fransiya, Shvetsariya, Belgiya, XV asrda Avstriya, Vengriya mamlakatlariga tarqaladi.

(Trudov, 1942). XVI asrga kelib, Amerika qit'asining AQSH, Braziliya, Meksika mamlakatlariga ham yetib borgan. Lekin Amerika qit'asida bu kasb faqat IX asrlardagina rivoj topdi (Sh.Abduqodirov1980).

«G'arbiy Yevropaga pillachilikning tarqalishida arablarning katta hissasi bo'lgan», — deb yozadi A.Tixomirov. Ular o'sha bosib olgan joylarda bu kasbni tarqatdi. Yevropa mamlakatlari ichida pillachilik, ayniqsa, Italiyada yaxshi rivoj topdi. XVIII asrning 60-yillarida Italiya har yili 40 ming tonna atrofida tirik pilla tayyorlab, Xitoydan (140 ming tonna) keyin ikkinchi o'rinni egallagan. A. Tixomirov: «Italiyaning boshqa mamlakatlardan olayotgan kumush va tilla boyliklari u ishlab chiqarayotgan ipak sharofatidir», — deb yozadi.

Fransiyada Genrix IV davridan boshlab pillachilik davlat ahamiyatiga molik ish deb qaraldi. XVIII asrning 50-yillarida har yili 26 ming tomiadan pilla tayyorlangan. Kavkaz respublikalari pillachiligi tarixi ham uzoq o'tmishga ega, lekin bunga oid ma'lumotlar juda kam. Tarixiy manbalardan ma'lum bo'lishicha, u yerga pillachilik V asrda kirib keldi. Faqat XIV asrga kelib biroz rivojlandi. U Shirvon, Gruziya, Qorabog* va Lezgistonda keng tarqaldi. Shemaxa, Kavkaz orti mamlakatlari pillachilikning markazi edi. Shuni ham ta'kidlash joizki, pillachilik Yevropa va Amerika mamlakatlariga nisbatan Osiyo mamlakatlari — Xitoy, Yaponiya, Koreya, O'rta Osiyo, Afg'oniston va Eron kabi mamlakatlarda yaxshi rivoj topdi. O'rta Osiyo pillachiligi to'g'risida qator afsona, rivoyat va tarixiy manbalar mavjud. Bir manbada bu yerda pillachilik bilan miloddan avvalgi II—IV asrlardayoq shug'ullanilgan deyilsa, boshqasida bu hunar IV—VI asrlarda paydo bo'lgan deb ko'rsatiladi.

O'rta Osiyoning pillachilik markazi o'tmishda Farg'ona vodiysi hisoblangan. Buning isboti sifatida u joylarning tabiiy sharoiti ipak qurti uchun qulayligi, tutzorlar baqo qilish uchun sug'oriladigan yerlarning mavjudligi, xalqning o'troq holda yashashi kabi dalillarni keltirish kifoyadir.

Tarixiy manbalardan ma'lum bo'lishicha, Xorazm vohasi o'tmishda pillachilik markazlaridan biri bo'lgan. Geograf olim Maqqidiy (940—985) u yerda X asrlardayoq

rivojlangan pillachilik hunarmandchiligining mavjud bo'lganligini yozadi. Geografiya lug'atini tuzgan mashhur sayyoh Yoqut Hamaviy Xorazmda ko'plab tut daraxtlari o'stirilganligi va pillachilik-ipakchilik ishlarining rivojlanganligi haqida yozadi. Demak, Marg'ilon, Namangan, Andijon, Qo'qon, Xo'jand, Xiva, Buxoro, Samarqand, Toshkent, Chim kent shaharlari va uning atrofidagi viloyatlar juda qadimzamonlardayoq piliachilik va har xi ipakli matolar tayyorlash bilan mashhur bo'lgan. Binobarin, O'rta Osiyoda piliachilik hunarining ham boshqa sohalar kabi o'z qonun-qoidalarini risolasi (kasb-hunar ustavi) bo'lar edi. Risolada o'sha kasbni yuritish yo'li, kelib chiqishi, dinga munosabati kabi masalalar yoritilgan. U yerda ham O'rta Osiyoda piliachilik hunarining markazi Farg'ona vodiysi bo'lganligi qayd etilgan.

Ipakchilik tarixi, Hozirgi zamonda ipakchiligining vatani JanubiSharqiy Osiyodir. Ipak qurtining bir necha turlaridan ipak olinadi. Bu turlardan xonakilashtirilgani — tut ipak qurti faqat tut bargi bilan oziqlanadi va uzunligi 1000-1500 m dan ortiq ingichka toladan iborat pilla o'raydi. Yuqori sifatli va rang-barang shoyi matolar dunyoda, ayniqsa, Sharqda qadim zamonlardan mashhurdir. Buyuk Amir Temur hokimlik qilgan davrida davlatning butun hududida, ayniqsa, Markaziy Osiyoda «BuyukIpakyo'li» bo'ylab joylashgan Samarqand, Shahrisabz, Buxoro, Turkiston shaharlari va Farg'ona vodiysida pillakashlik, ipakchilik va shoyimatolar to'qish san'atining rivojlanib, kiyim-bosh uchun ipak kazar va kumush iplar aralashtirib to'qilgan shoyigazlamalar paydobo'lgan. Bunday kiyimlar «Buyuk Ipak yo'li» orqali Yevropa mamlakatlariga tarqalgan.

Xitoyda eramizdan qariyb 3000 yil ilgariroq tabiiy ipak tayyorlash bilan shug'ullanilgan. O'rta Osiyoda ipakchilik IV asrda kirib kelgan. Ammo, keyingi yillardagi tekshirishlarga qaraganda, Mesopotamiyada ipakchilik juda qadimdan (eramizdan oldin) mavjud bo'lganligi tasdiqlanmoqda. XX asrning boshlarida Yaponiya xom ipak tayyorlashda dunyoda birinchi o'rinni egalladi va ikkinchi jahon urushi boshlanishi oldidan 360—375 ming tonna xom pilla tayyorlashga erishdi. Ipakchilik deganda pilla yetishtirish uchun zarur bo'lgan murakkab jarayonlar majmasi tushunilib, tuzatishlar barpo qilish, qurt urug'ini ochirish (urug'ni jonlantirish), qurt boqish; naslchilik ishi;

qurt urug'ini tayyorlash (qurt urug'ini yetishtirish);pillaga dastlabki ishlov berish (g'um bakni o'ldiris va pillaniquiritish);ipakqurti kasalliklari, zararkunandalari va ularga qarshi kurash choralari ishlab chiqiladi.

Internet saytlari:

- 1.cncycl.accoona.ru
2. www.mavicanet.com/www.slovar.info/word/

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. *Mirziyoyev Sh.M.* Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik — har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. — T.:« O 'zbekiston» NM IU, 2017.
2. O 'zbekiston Respublikasi Prezidentining « O 'zbekipaksanoat» uyushmasi faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risidagi» 2017-yil 29-martdagi Qarori,
3. O 'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Respublika Ipakchilik tarmog'i korxonalarini yanada qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari to 'g'risidagi» 2017-yil 24 -mart F-4881-sonli Farmoyishi.